

Taxis: Igazad van. Már régen elszúrtuk az egészséget. Talán csak késleltetni lehet a végpusztulást. De késleltetni lehet. Ha másért nem, a gyerekeink miatt...

Utás: Hogyan, mikor te is taxizol. Szennyezted a főváros amúgy is bűzös levegőjét.

Taxis: Te pedig, repülővel röpködsz az égen. Fogyasztd a kerozint. De én már eldöntöttem, hogy vidékre költözöm.

Barátnő 2.: (célozgatva) Igen? És mit szól ehhez a kedves feleséged és a gyerekeid? Meg aztán hol fogsz dolgozni?

Barátnő 1.: (indulatosan feláll) Azt csak bízd ránk. Te csak teázgass fenn a Rózsadombon!

Előadó: (kérlelve) Bocsánat, de mi történt veletek?

Utás: (nem figyel rá, folytatja) Szóval vidékre költöztél? És azzal mi változik?

Taxis: A falura költözés a katasztrófa elhárítás szempontjából csak csepp a tengerben. De ha nem tudnád, a tenger cseppekből áll. Egyedül nem sokra megyünk. De pl. ha mi, az egész Bokor összefogna...

Férj: (feláll) Azt várhatod. Ki fogja feladni a biztos egzisztenciáját, eladni lakását, ott hagyni az állását egy bizonytalanért?!

Feleség: (Férjhez) Bizonyára senki. De ha megtettük volna már tíz éve, akkor most nem hagynál ott minket egy... (nem folytatja)

Barátnő 1.: (csodálkozva) Elváltok? Uram Isten! Mi történik itt?! Ti a minta család!

Taxis: Erről van szó. Nemcsak a légkör szennyezett, de az emberi környezet is. Erkölcseleg is tönkre tesz minket. Léghőmérséklet életmódra van szükségünk. Ilyet kell kialakítani. Nem más ez, mint az a bizonyos „alternatív társadalom”, amiről valaha álmodoztunk. Feladtuk?!

Lány: (lezseren) Te meg a fiatalok nem adta fel. Ámbár, mit összegyötrődött a keresztelés előtt az én drága pasim, hogy ő ezt nem bírja, nem akarja. (Taxishoz) De rajtatok kívül ki akarja itt megmenteni a világot? Senki. (nevet) Nem is lehet.

Fiú: (tiltakozva) Nem szép tőled, hogy így kiadsz engem itt mindenki előtt... Te is tudod, hogy apáéknak igazuk van, de engem is csábít ez a hülye fogyasztói világ. Abban bízom, hogy ez a kapitalista vircsaft is rövidesen összeomlik. A pénzemberek, a multik, a gazdagok, ha nem akarják megvárni a végpusztulás kemény telét, amely velük is végezni fog, mint a rénszarvasokkal történt, akkor ők maguk is lépni fognak. Lépniük kell!

Öreg 2: Azt várhatod, kisfiam.

Öreg 1.: Az, biztos. Mi csak magunkra számíthatunk, meg a jó Istenre...

Apokaliptikus zene kavarog, és a Bokor himnusz dallamával keveredik

Konferáló: (előre lép) Barátaim! Mint látjátok, az apokaliptikus világdráma sajnos nem ért véget. Folytatódik. Figyelmetekbe ajánlom a csoportválasztást és a további munkát. Dolgozzatok ki akcióterveket a

Globalizáció, a Politika és az Ökológia témában: elvi és gyakorlati megoldásokat a Bokor és a Világfalu problémáinak megoldására. Hogyan lehet megelőzni a bajt, hogyan kell kezelni, ha bekövetkezett, és mi az utógondozás módja? Ne feledjétek, hogy **Fentről és Lentről** is nagy figyelemmel kísérik munkátokat. Ne felejtsetek el a kiáltást sem:

Mentsétek meg Világfalvát! Mentsétek meg Világfalva Bokrát!

zene felerősödik

FARAGÓ FERENC

SZÜKSÉGSZERŰ-E A VÉLETLEN, AVAGY VÉLETLEN-E A SZÜKSÉGSZERŰSÉG?

*„A véletlen: Isten inkognitóban.”
(Angelus Silesius)*

Az emberi gondolkodás nagy dilemmái közé tartozik a *véletlen* és a *szükségszerűség*; illetve e két meghatározottság prioritásának problematikája. A dolgok, az események véletlen történnek-e, vagy van mögöttük egy rejtett törvényszerűség, melynek mentén történik, ami történik?

A fizikai világban látszólag nincsenek véletlenszerű történések, hisz' a fizikai jelenségek mögött mindig megragadható valamilyen szükségszerű törvényszerűség. Amennyiben mégsem, akkor a törvény még felfedezés előtt áll. Einsteint úgy gondolta, hogy a világmindenség keletkezésében nem volt szerepe a véletlennek, és az „*Isten nem kockajátékos*” gondolata is ezt látszik alátámasztani. Ez a determinista felfogás azonban már akkor is szemben állt az úgynevezett darwinista evolúciós elmélettel, amely gyakorlatilag kimondja, hogy a bonyolult világunk a véletlennek sorozatának köszönhető. Einstein, világról alkotott képe megmutatja, hogy az egy objektív, rendezett valóság, nincs kitéve a véletlen kényének-kedvének, és nem függ egy „külső” megfigyelőtől, azaz tőlünk.

Filozófiai síkon a véletlen felfogása tulajdonképpen a szükségszerűség sajátos megjelenési formáját jelenti. Vagy ahogy Foucault fogalmaz: „...amit megismerünk, és amik vagyunk, nem az igazság és a lét, hanem a véletlen külsődelegessége.” A bölcséleti kategorizálás véletlennek nevezi az összes *okozatokat*, amelyeknek nem látjuk összefüggéseit az *okaikkal*. Marx is visszautasítja a véletlen létjogosultságát, azon az alapon, hogy ahol a felszínen a véletlen űzi játékait, ott mindig benső, rejtett törvények uralkodnak rajta, és az a feladat, hogy ezeket a törvényeket felfedezzük. És az emberi gondolkodás gyakran elköveti azt a hibát, hogy nem a véletlent emeli

fel a szükségszerűség szintjére, hanem a szükségszerűséget süllyeszti le a véletlenre.

A véletlen és a szükségszerűség problematikáját körbejárva óhatatlanul szembetaláljuk magunkat a *sors* fogalmával. Mi a sors? A görög tragédiák válasza erre az, hogy előre megírt történések sorozata, melynek szereplői nem aktív részesei, hanem passzív elszenvetői annak. Nemcsak azzal, hogy elviseli a ráért sorsot, és eszébe sem jut bármit is tenni ellene, hanem még maga is hozzájárul, hogy a végzet beteljesedjék rajta. A sorsból nem lehet kilépni, nem lehet átadni valakinek, és nem lehet átvenni senkitől. Mindenkinek személyre szabott sorsa van, melyet élete során be kell teljesítenie. A magyar nyelv metafizikai meghatározottsága őrzi a sors determinisztikus tartalmát, például amikor úgy fogalmazzuk: történik velünk, megessék velünk. Ez része egy olyan világlátásnak, amely szerint sorsunk az egyetemesség meghatározott szelete, és nem önálló entitás.

Egy merész ugrással máris a hinduista, buddhista hagyomány *karma* törvényét láthatjuk magunk előtt. A törvény értelmében mindenki az előző életbeli tetteiért viseli a jelenlegi sorsát, és ez így halmozódik át életről – életre. A véletlen elemeit nem találjuk meg; itt minden mozzanat szükségszerű, mégpedig a tetteinkből következő szükségszerűség. Ebben a rendszerben a véletlen nem értelmezhető.

Bizonyos kozmológiák előszeretettel alkalmazzák a véletlenszerűség kategóriáját. Gyakorlatilag olyan meghatározásban, hogy a világ keletkezése úgymond a véletlenek kiszámíthatatlan sorozata. Hasonlással élve, a mozsárban összetört zsebórát véletlenszerűen addig rázogatójuk, míg újra ketyegő szerkezeté nem áll össze. Hasonlóval már találkoztunk a darwinizmus kapcsán, ott egy-egy ilyen rázogató neve: *mutáció*.

Természetesen a világmindenség alaposabb megismerése, megsejtése során kikövetkeztethető, megérezhető, hogy bizony itt tudatosságról, egyfajta isteni szükségszerűségről lehet szó. Az élet létrejöttének magyarázata a véletlenszerűséggel a lehető legnagyobb mérvű istenkáromlás. Még ha az alkotó nem is demiurgoszi értelemben gyártja le a világot/világokat, hanem „csupán” a feltételeket, a lehetőségeket teremti meg és a túlsorduló isteni szeretet átjárja, átítatja a mindenséget, amely ezáltal életre kel.

Véletlen-e a születés? Min fordul, hogy katolikusnak, reformátusnak, mohamedának, buddhistának netán dzsainistának születünk? Gazdagnak, vagy szegénynek; okosnak, vagy butának; szépnek, vagy csúnyának; szerencsésnek, vagy szerencsétlennek? És a halál? A ténye nyilvánvalóan a születésünk pillanatában determinálódik. De a módja és az ideje min múlik? Netán, ahogy esik, úgy puffan? S

büntetés vagy jutalom, hogy valaki kilencven–százat is megél, és aki csak harmincat–negyvenet?

A véletlen és szükségszerűség gondolatszövetét továbbfejtvé teológiai kérdésfeltevésenként megfogalmazhatjuk, hogy mennyiben törvényszerű, az, hogy a történelmi egyházak nem valósíthatják meg az Isten Országát? Bizonyára nem a véletlen műve: ahhoz, hogy Jézus egyetlen gondolata is megvalósulhasson, az egyházaknak fel kellene számolniuk önmagukat. Kínosan hasonlít ez a történet a hadseregek esetére, amelyek a békét hirdetik, a béke, a szabadság jelszavait tűzik zászlaikra, békeharcot, fegyverbarátságot hirdetve, kötve. De még nem volt a világtörténelemnek egyetlenegy háborúja – sőt forradalma, ellenforradalma, puccsa, szabadságharca, vagy akár zendülése sem – amely után jobb lett volna. No, nem egy-kéttucat embernek vagy érdekeltségi körnek, hanem az *embernek*, mondhatnánk: az emberiségnek. Az ilyen háborút még nem találták fel, és nem is lehet feltalálni, mert ez önellentmondás. Az erőszak kimenetele nem a véletlen, vagy ahogy mondani szokás a hadiszerencse műve, hanem szükségszerű az, hogy minden erőalkalmazás – fizikai értelemben is – de főleg szellemiekben a totális destruktivitást jelenti.

HABOS LÁSZLÓ

TÜKÖR ELŐTT

Elrepedt tükör előtt
elcsigázott arcomat nézem
s benne vagyok mindkettő képben
az egyikben boldogan nevetek
a másokban sírásra görbül ajkam
szólni szeretnék mindkettőnek halkan
de torkomban marad minden szó
csak könnycseppem hull csendben
mert várnak rám - haza kell mennem.

